

*Богдан Кравченко,
студент II курсу
факультету іноземних мов
Уманського державного педагогічного
факультету імені Павла Тичини*

АНТИГУМАНІЗМ У ТВОРЧОСТІ ГОВАРДА ЛАВКРАФТА

Бурхливий розвиток науки та техніки на початку ХХ століття мав двозначний вплив на західне суспільство. З одного боку науковий прогрес відкривав нові горизонти і можливості перед людиною, а з іншого – змушував задуматись про надзвичайно маленьку її роль у Всесвіті. Обидві ці тенденції віднайшли своє місце і в літературі. Антропоцентризм з його прославленням людини займає лідируючі позиції. Однак у цей період також активно розвивається фантастика й містика.

Одним із найвідоміших авторів літератури жахів є Говард Філіпс Лавкрафт – американський письменник, журналіст та поет, засновник вигаданого всесвіту міфів Ктулху. Митець, який зумів поєднати названі вище жанри в оригінальному стилі.

Твори Лавкрафта здійснили помітний вплив на формування сучасної масової культури, а сам автор став однією з найзначніших осіб у літературі жахів. Його творчість настільки унікальна, що художні напрацювання митця виділяють в окремий піджанр – так звані лавкрафтівські жахи. Письменник є одним із найвідоміших митців напрямку *Weird Fiction* [1, с. 33], не досліджуваного в літературознавстві на належному рівні. Авторські праці відносять до антигуманних, адже тенденція зменшування і пригнічення людини є однією з основних тем творчості письменника [2].

Метою наукової розвідки є дослідження антигуманістичних ідей в творчості Г. Ф. Лавкрафта. Мета зумовлює розв'язання завдань: 1) з'ясувати причину формування поглядів письменника на суспільство та людину в ньому; 2) дослідити в художніх авторських образах відображення цих поглядів. *Об'єктом* вивчення є прозові твори Г. Ф. Лавкрафта – «Поклик Ктулгу», «Потвора на порозі», «Собака», «За стіною сна», із збірки «Тінь над Інсмутом», «На стрімчаках божевілля» та ін. *Предметом* аналізу є авторське відношення до людини як частини Всесвіту, що продемонстроване в художніх письменницьких працях.

Світогляд будь-якої людини формується ще з раннього дитинства, а в творчих особистостей вплив кожної події є визначальним та залишає глибоке місце в душі. Г. Ф. Лавкрафт славився своєю закритістю та відсутністю спілкування. Втрата батька, гіперопіка матері, яка обмежувала контакти сина з людьми, потенційно заклали фундамент його відлюдь-

куватості [4, с. 6]. Майбутній автор жахів із дитинства демонстрував антирелігійні погляди, що не сприймалися оточуючими, а слабе здоров'я, та, як наслідок, навчання вдома посилили ізольованість.

Саме в цей час майбутній письменник захопився читанням. Велика дідусева бібліотека давала можливість поринати з головою у дивовижний світ казок, легенд, переказів, а дитяча уява малювала незвичайні образи.

Контакт із суспільним життям розпочинається після повернення Г. Лавкрафта до школи на навчання. У нього з'являються друзі й активне спілкування з ними. Згодом він відзначить ці роки як найщасливіші в його житті [4, с. 38]. Та ускладнення стану здоров'я примушує майбутнього автора знову закритися в собі й посилювати неприязнь до соціуму, що згодом переросте майже в ненависть [4, с. 194]. Такий спосіб життя мав і позитивні наслідки: Г. Лавкрафт занурюється в літературну діяльність і заводить численні знайомства в літературних колах [3, с. 2].

Після переїзду до Нью-Йорку погляди молодого письменника укорінюються: він не любив людей, а емігрантів просто ненавидів. Нещасливі особисті стосунки, життя повного відлюдника дають можливість Г. Лавкрафту всю увагу зосередити на творчості, змалюванні своїх бажань і мрій на папері [4, с. 252].

Більшість головних героїв у творах письменника є матеріалістами. Окремі риси дуже схожі на авторські: персонажі такі ж холодні та відлюдькуваті. А ще – це особи, котрі ніколи щиро не посміхалися, не насолоджувалися дружньою бесідою, не раділи життю. Більшість з них до останнього намагаються дати раціональне пояснення всьому божевілля та жаху, що з ними відбувається. Так, головний герой оповідання «Потвора на порозі» розповідає про свого кращого друга прагматично і холодно, а, побачивши його неживим, відчуває лише жах та огиду, але ніяк не скорботу [9, с. 342].

Як і автор, в повсякденному житті герої дуже стримані в демонструванні переживань. Лише три основні емоції спостерігає читач упродовж розвитку сюжетної лінії: науковий інтерес, страх й відразу. Рідкісні вкраплення ж інших емоцій зазвичай огорнуті доволі неоднозначними деталями.

Персонажі творів живуть у видуманих світах, спілкуються з невідомими істотами із космосу, а завершення їхнього земного життя зображено як *«довгоочікуване звільнення чистої, космічної душі, від примітивної оболонки»* [5, с. 2], якою сприймається людське тіло.

Герої твору «На стрімчаках божевілля», натрапивши на понівечені тіла давніх істот, забувають за втрату своїх колег, а лише хвилюються з приводу побаченого: *“Нещасні... зайди із минулих епох та іншого буття... Яким же трагічним виявилось для них повернення додому!”*» [9, с. 189].

Втрата людини в порівнянні з невдачею в наукових дослідженнях здається незначною.

Ранні твори Г. Лавкрафта характерні протиставленням усього людського і потойбічного, що і є власне злом, одна зустріч з яким може лишити людину життя або довести до божевілля. Важливим є те, що в більшості випадків це неймовірне жахіття викликане в наш світ діями самої людини. І перед читачем одразу постає містичний образ пса, який мститься двом нелюдам за розкопану могилу хазяїна [7, с. 3], або чується дивна музика німого скрипаля Ериха Цанна, що переносить до іншого виміру [6, с. 2].

У ранніх творах письменника людина має значно більший вплив на неземне, ніж в пізніх художніх працях. У «Поклику Ктулху» та в «Мороці над Інсмутом» герої є звичайними спостерігачами, котрим випав шанс зазирнути за межі звичайного світу і повернутися в рідну домівку, завдячуючи власній вдачі або велінню фантастичних істот. На фоні описуваних автором неземних подій все інше – земне – стає незначним, таким, що відтерміновує неминучість: чи то перемоги людей, які протистояли позаземним жахіттям (відчайдушний Ктулху [8, с. 39]), чи то загибель обох синів Йог Сотота від рук бібліотекаря [8, с. 442]. Людський страх культивується, набирає масштабних розмірів, не дозволяє зазирнути в таємничі кутки рідної планети.

Г. Лавкрафт підносить фольклорні традиції народу, вважаючи їх оберегом всього людства. Герої, які розуміють історію, спілкуються з нею через дослідження, вивчення, збереження, є тими людьми, котрі здатні взаємодіяти із фантастичними істотами. Однак і тут простежуються людиноненависні погляди митця, адже древніх культових богів людства він зображує огидними, морально бідними, з неймовірно відразливою зовнішністю, в котрій змішані різні раси [8, с. 20]. За іншими сюжетними лініями люди навпаки самі, внаслідок певних вчинків, перестають бути людьми, знищують самі себе й зникають: як Вілбур Уотлі, що завдяки таємничому ритуалу перетворився на дивне чудовисько [8, с. 418], або ж ціле населення містечка Інмут, жителі якого упродовж багатьох поколінь контактували з чудернацькою расою Глибоководних, допоки самі до них не уподібнилися [9, с. 231].

Герої Г. Лавкрафта чітко поділені на два типи: одні з них спілкуються із чужоземними створіннями й згодом самі морально і фізично змінюються, стають потворами, інші – стають випадковими свідками наявності таких страховиськ та іншої сторони життя через власну цікавість чи випадок, щоб потім побороти жахи лише на деякий час для виконання основного завдання: попередження людства.

На противагу принизливого й жалюгідного зображення людського

світу з піднесенням та захоплення змальовується сила, міць й відважність істот, які прийшли на землю з глибини океану або космосу. Автор милується описом високорозвинених Древніх [9, с. 152], зображає чудернацькі розумні гриби Мі Го [9, с. 25], підносить безсмертних Глибоководних [9, с. 231]. Ці створіння значно більш розвинені й краще пристосовані до життя, ніж люди. Їм доступні новітні технології та науки.

Своєрідним у творах письменника є зображення Богів, які живуть в Космосі. Це жахливі та дивні створіння, яких не може зрозуміти людина. Поклоніння цим істотам демонструє людський страх. А самі Боги постають перед читачем як уособлення виключно зла. Добро, як поняття, не з'являється в художніх творах письменника.

Отже, основні ідеї творчості Г. Лавкрафта – це зображення людського страху перед невідомим, тим, що є не підвладним людському розумінню. У своїх художніх образах він зобразив і власну невпевненість. Людство ж у авторських фантазіях демонструє безпомічність перед неминучим фатумом.

Сьогодні, у ХХІ столітті герої Говарда Лавкрафта активно приживаються в соціумі – в назвах метал-гуртів, різноманітних проєктів, а образи й сюжети екранізуються, наприклад, науково-фантастичний фільм усіх часів «Чужий».

Автор-модерніст Лавкрафт насправді поєднав у своїй художній фантазії жахах елементи ряду літературних течій: неоромантизму, сюрреалізму, експресіонізму, футуризму, і взагалі продемонстрував риси постмодерністів (за кілька десятиліть до появи останніх). Тому художня спадщина американського письменника буде ще довго залишатися об'єктом наукових розвідок літераторів, лінгвістів, психологів, соціологів, філософів та ін.

Подальші наукові дослідження будуть направлені на вивчення політичних поглядів і переконань Г. Лавкрафта та їхній вплив на творчість автора жахів і містики.

Список використаних джерел

1. Болтон К. Вплив Г. Ф. Лавкрафта на окультизм. *Апокриф в Україні*. Життя 2. №1(3). 29 жовтня 2015 року. С. 33–53.
2. Болтон К. Політичні погляди Г. Ф. Лавкрафта. *Апокриф в Україні*. Життя 2. №1(3). 29 жовтня 2015 року. С. 54–59.
3. Вельбек М. Г. Ф. Лавкрафт: против человечества, против прогресса: веб-сайт. URL: https://royallib.com/book/uelbek_mishel/gflavkraft_protiv_chelovechestva_protiv_progressa.html (дата звернення: 28.10.2021).
4. Кампл де Л. С. Лавкрафт: Биография. Санкт-Петербург: Амфора, 2008. 656 с.

5. Лавкрафт Г. Ф. За стеной сна: веб-сайт. URL: https://royallib.com/book/lavkraft_govard/za_stenou_sna.html (дата звернення: 28.10.2021).
6. Лавкрафт Г. Ф. Музыка Ериха Цанна: веб-сайт. URL: https://royallib.com/book/lavkraft_govard/muzika_eriha_tsanna.html (дата звернення: 28.10.2021).
7. Лавкрафт Г. Ф. Пёс: веб-сайт. URL: <https://online-knigi.com.ua/page/16861> (дата звернення: 28.10.2021).
8. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів: у 3-х т. / пер. з англ. К. Дудки і О. Українця. Київ: Вид-во Жупанського, 2017. Т. 2. 480 с.
9. Лавкрафт Г. Ф. Повне зібрання прозових творів: у 3-х т. / пер. з англ. В. Носенка. Київ: Вид-во Жупанського, 2018. Т. 3. 456 с.